

МЕХНАТ RESURSLARI – BEBAHO BOYLIK.

Urunbayeva Yulduz Pirnazarovna.*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti**“Iqtisodiyot nazariyasi” kafedrası dotsenti, i.f.f.d.***Javliyev Javlonbek Tulqin o’g’li***Samarqand iqtisodiyot va servis instituti iqtisodiyot fakulteti talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada mehnat resurslarining iqtisodiy mazmuni, ularning tarkibi va sifat ko‘rsatkichlari, inson kapitali bilan o‘zaro bog‘liqligi hamda milliy iqtisodiyot taraqqiyotidagi o‘rni chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, mehnat bozori faoliyati, bandlik masalalari, mehnat unumdorligi va demografik jarayonlarning mehnat resurslariga ta’siri ilmiy asosda yoritiladi. O‘zbekistonda mehnat resurslarini rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar va ularning natijalari ham keng tahlil qilinadi. Maqolada mehnat resurslari har qanday davlatning strategik va bebaho boyligi ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: Mehnat resurslari, inson kapitali, mehnat bozori, bandlik, ishsizlik, mehnat unumdorligi, demografik jarayon, iqtisodiy o‘rish, innovatsiya, raqamli iqtisodiyot.

Kirish

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanish sharoitida inson omili asosiy ishlab chiqarish kuchiga aylanib bormoqda. Ilgari davlatlarning qudrati tabiiy resurslar – yer, foydali qazilmalar, suv va boshqa boyliklar bilan belgilanar edi. Bugungi kunda esa iqtisodiy ustunlik ko‘proq malakali, bilimli va innovatsion fikrlovchi insonlar mavjudligi bilan aniqlanadi.

Mehnati resurslari – bu shunchaki ishchi kuchi emas, balki jamiyatning intellektual, kasbiy va ma’naviy salohiyatini o‘zida mujassam etgan kuchdir. Insonning bilim va ko‘nikmalari, tajribasi va sog‘ligi iqtisodiy rivojlanishning hal qiluvchi omiliga aylanmoqda.

Shu bois mehnat resurslarini rivojlantirish, ulardan samarali foydalanish va sifat jihatdan takomillashtirish har bir davlatning ustuvor vazifasidir.

Mehnat resurslarining iqtisodiy mohiyati va tarkibi

Mehnat resurslari deganda mehnat qilish qobiliyatiga ega bo'lgan, jismoniy va aqliy imkoniyatlari bilan iqtisodiy jarayonlarda ishtirok eta oladigan aholining ma'lum qismi tushuniladi. Ular ishlab chiqarish jarayonining ajralmas omili hisoblanadi.

Mehnat resurslari quyidagi asosiy tarkibiy qisimlardan iborat:

1. Mehnatga layoqatli yoshdagi aholi.
2. Iqtisodiy faol aholi (ish bilan bandlar va ishsizlar).
3. Iqtisodiy nafaol aholi (talabalar, uy bekalari, nogironlar va boshqalar).
4. Ishlayotgan pensionerlar va o'smirlar.

Mehnat resurslari nafaqat miqdoriy (son jihatdan), balki sifat jihatdan ham baholanadi. Agar mamlakatda mehnatga layoqatli aholi soni ko'p bo'lsa, bu iqtisodiy imkoniyat hisoblanadi. Ammo sifat darajasi past bo'lsa, bu imkoniyatdan to'liq foydalanib bo'lmaydi. Shuning uchun mehnat resurslarining mohiyati faqat son ko'rsatkichlari bilan emas, balki ularning bilim, malaka va salohiyati bilan belgilanadi.

Inson kapitali va uning iqtisodiy ahamiyati.

Inson kapitali – bu insonning bilimlari, ko'nikmalari, tajribasi, sog'ligi va kasbiy mahoratidir. U iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Inson kapitaliga investitsiya quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Ta'lim tizimiga sarmoya kiritish

Sog'liqni saqlashni rivojlantirish

Kasbiy qayta tayyorlash

Ilmiy tadqiqotlarni qo'llab – quvvatlash

Iqtisodiy nazariyada ta'limga yo'naltirilgan mablag'lar inson kapitaliga investitsiya sifatida qaraladi. Chunki ta'lim insonning bilimini, kasbiy malakasini, tafakkur darajasini oshiradi va kelajakda yuqori daromad keltiradi. Ta'limga

sarflangan mablag'lar qisqa muddatda emas, balki uzoq muddatda o'z samarasini beradi. Shu sababli ta'limga sarmoya kiritish strategik investitsiya hisoblanadi. Ta'lim insonni oddiy ishchi kuchidan yuqori malakali mutaxassisga aylantiradi. Natijada u ko'proq qiymat yaratadi va milliy daromadning oshishiga hissa qo'shadi. Masalan, bir xil ishlab chiqarish jarayonida malakali xodim kam vaqt ichida ko'proq va sifatli mahsulot ishlab chiqaradi. Bu esa iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

Sog'lom inson samarali mehnat qiladi, yuqori unumdorlik ko'rsatadi va iqtisodiy jarayonlarda faol ishtirok etadi. Aksincha, sog'lig'i zaif aholi mehnat unumdorligining pasayishiga, ishlab chiqarish hajmining kamayishiga va ijtimoiy xarajatlarning ortishiga olib keladi. Shu sababli sog'liqni saqlash tizimiga kiritilgan investitsiyalar iqtisodiy jihatdan o'zini oqlaydigan va uzoq muddatli samara beradigan sarmoya hisoblanadi.

Kasbiy qayta tayyorlash – bu shaxsning mavjud kasbiy bilim va ko'nikmalarini yangilash, takomillashtirish yoki yangi mutaxassislikni egallash jarayonidir. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida texnologiyalar tez sur'atlar bilan yangilanmoqda, ishlab chiqarish jarayonlari avtomatlashtirilmoqda va yangi kasblar paydo bo'lmoqda. Natijada ayrim eski kasblarga talab kamaymoqda yoki butunlay yo'qolmoqda. Shu sababli kasbiy qayta tayyorlash tizimi mehnat bozorining barqaror ishlashida muhim ahamiyat kasb etadi. U insonni bozor talabiga moslashtiradi, ishsizlik xavfini kamaytiradi va mehnat resurslarining moslashuvchanligini oshiradi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson kapitaliga kiritilgan investitsiyalar uzoq muddatda yuqori iqtisodiy samaradorlik beradi. Chunki malakali kadrlar yangi texnologiyalarni tezroq o'zlashtiradi, innovatsiyalar yaratadi va ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. Bilim va texnologiyalar asrida inson kapitali eng muhim strategik resursga aylangan.

Mehnat resurslarining sifat ko'rsatkichlari

Mehnat resurslarining sifati ularning iqtisodiy samaradorligini belgilaydi.

Sifat ko'rsatkichlari quyidagi sohalarni o'z ichiga oladi:

Ta'lim darajasi

Ta'lim inson kapitalining asosi hisoblanadi. Oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimi rivojlangan mamlakatlarda mehnat unumdorligi yuqori bo'ladi.

Kasbiy malaka va tajriba

Zamonaviy ishlab chiqarish yuqori malakali mutaxassislarni talab qiladi. Texnologiyalar tez yangilanayotganligi sababli doimiy ravishda malaka oshirib borish zarur.

Salomatligi

Sog'lom aholi samarali mehnat qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Mehnat resurslarining sog'lomligi iqtisodiy barqarorlikning muhim omilidir.

Mehnat madaniyati va intizom

Mas'uliyat, intizom, tashabbuskorlik va jamoada ishlash qobiliyati ham mehnat samaradorligiga ta'sir ko'rsatadi.

Mehnat resurslari va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik

Iqtisodiy o'sish ishlab chiqarish omillaridan samarali foydalanish orqali ta'minlanadi. Mehnat resurslari bu jarayonda markaziy o'rinni egallaydi. Mehnat unumdorligi oshsa: mahsulot hajmi ortadi, milliy daromad ko'payadi va aholi farovonligi yaxshilanadi. Innovatsion iqtisodiyot sharoitida esa insonning intellektual salohiyati hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Yangi texnologiyalarni yaratish va joriy etish jarayoni inson kapitaliga bog'liq.

Mehnat bozori va bandlik masalalari

Mehnat bozori – bu ishchi kuchi taklifi va ish beruvchilar talabi o'zaro to'qnashadigan iqtisodiy makondir. Mehnat bozorining asosiy vazifalari: ishchi kuchini taqsimlash, bandlikni ta'minlash, ish haqi darajasini shakllantirish, ijtimoiy himoyani ta'minlash. Ishchi kuchini taqsimlashning asosiy maqsadi – mavjud mehnat salohiyatidan maksimal darajada samarali foydalanishdir. Agar ishchi kuchi iqtisodiyot ehtiyojlariga mos ravishda joylashtirilsa, ishlab chiqarish hajmi ortadi,

mehnat unumdorligi oshadi va iqtisodiy o'sish barqarorlashadi. Bandlikni ta'minlash — mehnat resurslaridan samarali foydalanishning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Bandlik darajasi mamlakat iqtisodiy barqarorligi, aholi farovonligi va ijtimoiy osoyishtaligi bilan bevosita bog'liq. Ish bilan ta'minlangan aholi qatlamining ortishi

yalpi ichki mahsulotning o'sishiga, soliq tushumlarining ko'payishiga hamda kambag'allik darajasining pasayishiga xizmat qiladi.

Ishsizlik darajasi yuqori bo'lsa, bu iqtisodiy muammolarga olib keladi. Shu sababli davlat tomonidan bandlik siyosati yuritiladi.

Bandlikni oshirish uchun:

Yangi ish o'rinlari yaratiladi

Tadbirkorlik rivojlantiriladi

Investitsiyalar jalb qilinadi

Kasbiy tayyorgarlik dasturlari amalga oshiriladi.

O'zbekistonda mehnat resurslarini rivojlantirish

O'zbekistonda aholining katta qismini yoshlar tashkil etadi. Bu esa demografik imkoniyat yaratadi. Agar yoshlar sifatli ta'lim va kasb-hunar bilan ta'minlansa, iqtisodiy o'sish tezlashadi.

So'nggi yillarda:

Professional ta'lim tizimi isloh qilindi

Yoshlar bandligini ta'minlash dasturlari joriy etildi

Ayollar tadbirkorligi qo'llab-quvvatlanmoqda

Raqamli iqtisodiyot rivojlantirilmoqda

Bu islohotlar mehnat resurslarining sifatini oshirishga xizmat qilmoqda.

Mehnat resurslaridan samarali foydalanish istiqbollari

Kelajakda mehnat resurslaridan samarali foydalanish uchun:

Raqamli ko'nikmalarni rivojlantirish

Innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash

Ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish

Mehnat migratsiyasini tartibga solish

Hududiy bandlik dasturlarini kengaytirish zarur

Inson kapitalini rivojlantirish strategik vazifa bo'lib qoladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, mehnat resurslari har qanday davlatning eng bebaho boyligidir. Ular iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omili, milliy farovonlikning tayanchi va raqobatbardoshlikning negizidir.

Inson kapitaliga investitsiya kiritish – bu mamlakat kelajagiga investitsiya kiritish demakdir. Mehnat resurslarini rivojlantirish va ulardan samarali foydalanish orqali barqaror iqtisodiy o'sishga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – Toshkent, 2022.
3. Abdurahmonov Q.X. “Mehnat iqtisodiyoti”. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
4. Shodmonov Sh.Sh., G'ofurov U.V. “Iqtisodiyot nazariyasi”. – Toshkent, 2020.
5. Karimov I.A. “Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch”. – Toshkent, 2008.
6. Jahon banki hisobotlari (inson kapitali bo'yicha).
7. Xalqaro mehnat tashkiloti materiallari.